
DE TAAK DER CHRISTELIJKE LITTERATUUR.

Onderstaande opmerkingen kwamen ons voor korten tijd in handen, in brochurevorm voor Duitschland bewerkt.

Bij de lezing trof het ons, dat zoo vele opmerkingen en raadgevingen uit dit geschrift hun nut zouden kunnen doen voor ons vaderland.

Het is ons daarom aangenaam een bewerking dezer verhandeling onzen lezers te kunnen aanbieden.

Wat speciaal op Duitschland betrekking had, werd als voor ons overbodig achterwege gelaten.

Eenige opmerkingen, aan het geschrift toegevoegd, hebben betrekking op Hollandsche toestanden en zijn geheel in den geest van den schrijver, wiens beschouwingen voor Duitschland hierbij werden geraadpleegd.

Zeer bevelen wij de lezing der onderstaande interessante beschouwing onzen lezers aan.

Moge ieder zich afvragen: wat is in dezen mijne roeping, hoe kan ik medewerken om de Christelijke pers te steunen.

De Redactie.

I.

HET DUALISME IN HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN EN DE ZENDING DES CHRISTENDOMS.

Er zijn in de wereld twee strijdende beginselen, het een opbouwend, het ander afbrekend, een beginsel des levens en een beginsel der vernietiging. Deze beginselen beheerschen ons geheele maatschappelijke leven, zij hebben sedert eeuwen met afwisselend succes tegenover elkander gestaan en zullen ook in de toekomst blijven strijden. Deze twee beginselen (dit dualisme) dagteekenen van den tijd, dat de mensch als een vrij met rede begaafd schepsel uit de hand zijns Scheppers voortkwam met het bevel: Beheersch deze wereld! Een dezer beginselen streeft naar toenemende zedelijke volmaking van het menschelijk geslacht, — zedelijke, want daarin is ook elke andere ware volmaking begrepen — terwijl het andere beginsel, zij het dan ook dikwijls onbewust, dezen omhoogstrevenden ontwikkelingsgang, overal en te allen tijde belemmerend in den weg treedt; en helaas

vindt het daarbij in den mensch zelf een krachtigen bondgenoot, namelijk het streven naar het genot van het tijdelijk leven, dat evenals de steen de wet der zwaartekracht volgt, de menschen aan de aarde ketent.

Hoedanig is de macht, die in het leven der menschheid opbouwend werkt?

Gaan wij in de geschiedenis van ons geslacht terug, zoover ons dit vergund is, zoover, tot wij stuiten op het nevelachtig gebied der grijze sage met hare vage gestalten, dan ziet men duidelijk, dat niet alleen de stoffelijke maar ook de geestelijke heerschappij der wereld van de schouders van 't eene volk op die van het andere overgaat. Hierdoor is een reeks van verschillende dragers der hoogste ontwikkeling ontstaan tot op ons en onze dagen.

De beschaving der Egyptenaren en Babyloniërs moest wijken voor die der

Grieken wier erfdeel de Romeinen aanvaardden, die langen tijd de rol van heerschers speelden tot deze op ons overging.

Waarin ligt de oorzaak dixer wisseling?

Hierin, dat de vroegere dragers der beschaving van het groote volk der menschheid zich niet gelijk bleven, maar dat ook in hen de strijd dier beide beginselen woedde en wel gewoonlijk zoo lang tot het vernietigende de overhand kreeg en het andere en daarmee ook de beschaving overwonnen werd. De levensvatbaarheid van een volk wordt in dezen strijd verteerd en wanneer

zij als het ware tot marasmus senilis (verval van krachten) komt en het levensbeginsel uitdooft als de krachten in den stervenden grijsaard, moet zij het aanzien, dat een krachtigen nog in den mannelijken leeftijd zijnde stam, de beschaving, die te gronde dreigt te gaan opneemt en op zijn eigen schouders neemt.

Wat is dit beginsel des levens? Het is de zedelijke kracht. Met haar staat en valt

alles, hoe meer zij in de ontwikkeling van een volk gesterkt wordt, des te meer en des te beter bloeit zijne beschaving; hoe meer zij verlamd en verzwakt wordt, des te dieper dreigt de beschaving te zinken. De zedelijke kracht van een volk hangt natuurlijk af van die van het bijzondere individu, hoe meer zedelijke

HET MIDDAGMAAL.
(Blz. 19).

karakters onder een volk kunnen aangewezen worden, des te meer mag het geheele volk aanspraak maken op den lof van op een hoog zedelijk standpunt te staan. De zedelijke kracht van

het individu en van het volk komt echter hoofdzakelijk voort uit zijne verhouding tot de Godheid; zoo lang is zich het individu, of wel een volk, van zijne zedelijke verplichting bewust, als het buiten zich zelf een verheven en hoogsten Heer stelt, die hem deze verplichting oplegde. Met het geloof aan een hoogsten wetgever en aan de zedelijke afhankelijkheid van dezen, verdwijnt ook het bewustzijn van de wet zelf en het geloof aan de zedelijke verplichting.

In de oudheid, in de kindsheid van het menschelijk geslacht, vinden wij dikwijls

iets als een vermoeden van een wetgever en van de zedenwet. De volkeren zijn als het ware in droomenden toestand, die slechts nu en dan een heldere vonk van zekerheid laat doorbreken zooals in een Socrates, een Plato en anderen. Alleen omdat de achter hem staande wetgever nauwelijks vermoed werd kon het nog geen vastere gedaante aannemen; of de wetgever stond voor de oogen des volks als een gestreng rechter, zijn wet was in de borst van den mensch als een vuur, verterend en vrees inboezemend; maar ook zoo kon de ware kennis der zedewet niet doorbreken.

Maar reeds op dezen trap der kindsheid, openbaart zich de waarheid, dat met het klimmen en dalen dezer zedelijke kracht, de beschaving zelve klimt en daalt: toen Griekenland de goden verliet, verviel het, niet omdat de vereenzaamde goden het vloekten, maar omdat het wegens zijne goddeloosheid zedelijk vervallen was. Hetzelfde zien wij bij de Romeinen en alle andere beschaafde volken der oudheid.

Met den val van Rome ging de wereld haar jongelingsleeftijd in. Maar gelijktijdig had er ook eene verdere ontwikkeling van het zedelijk bewustzijn plaats door de verhevenste verschijning aller tijden, doordat Christus de wereld betrad, doordat de Zoon het geloof in den Vader eischte en de gisende en verlangende menschheid de zekerheid schonk van een hoogsten Heer en Wetgever, die nu Zijn volk niet meer, zooals op den trap der kindsheid in het O. Verbond, met vlammenden blik, met de weegschaal en het zwaard des oordeels verschijnt, maar als een Vader met den verzoenden blik der liefde, met den kelk en het kruis. Het bewustzijn zulk een wetgever te hebben, wiens voornaamste eigenschap de liefde is, moet wonderbaar reinigend werken op het begrip der zedewet in 's menschen boezem, hij behoeft niet meer sidderend en bevend op den grond te liggen, maar kan opzien en getroost arbeiden, wanneer hij de eischen der christelijke zedenwet als de eerste richtsnoer zijns levens en de verzoening in Christus als den vasten grond zijner hoop op de eeuwigheid erkend heeft.

Gelijk in het leven van ieder in 't bijzonder, zoo moest ook in het leven der volkeren de zuurdeesem van het christendom een reinigenden en bezielenden invloed uitoefenen en de zedelijke kracht een geheel nieuwe ongewone sterkte verleen. En inderdaad zien wij ook ondanks alle beweringen van het tegendeel door gedachtenlooze menschen het bloeien der christelijke kerk gepaard gaan met een hooge vlucht der beschaving.

Sedert het christendom met zijn zedelijke kracht zijn wereldgeschiedkundige loopbaan begon, heeft het steeds voortgewerkt en op alle omstandigheden des levens den stempel van zijn zegen gedrukt. Tegenwoordig kan alleen een christelijk volk de drager der hoogste beschaving zijn en het christendom is inderdaad bij alle beschaafde en in de wereld toongevende volkeren de heerschende godsdienst. Daarom kan men ook nu niet juist zeggen, dat dit of dat volk aan het hoofd der beschaving staat; en toch, wie de Europeesche staten en de verschillende trappen hunner beschaving aan eene aandachtige beschouwing onderwerpt, dien zal het niet ontgaan, dat ook hier *dat* volk een hooger standpunt inneemt, hetwelk in zich een sterk zedelijk bewustzijn en daardoor een groote zedelijke kracht bezit, en dat ook nu nog een volk zijn toongevende plaats in de wereldgeschiedenis en de beschaving verliest, zoodra het zijn geloof in God en daardoor in zijne zedelijke verplichting te kort schiet; met onvoorwaardelijke zekerheid kan men daaruit tot verval van zedelijke kracht en daarmee tot het ineenstorten van alle uiterlijke heerlijkheid besluiten. Het ligt voor de hand, daarbij aan Frankrijk te denken. Met het daar openlijk geproclameerd en door catechismen op de scholen geleerde atheïsme gaat verval van zedelijkheid hand aan hand. Dat is ook de reden, dat Frankrijk niet op zijn verhaal kan komen, het gaat blijkbaar zijn zedelijken ondergang te gemoet, en er behoort geene profetische gave toe om te voorspellen, dat Frankrijk zich niet eerder herstellen zal, alvorens het door een krachtigen heerscher weer tot een sterk christelijk bewustzijn gebracht wordt.

Deze wereldverbeterende en volmakende

roeping van het christendom is natuurlijk voor den geloovigen christen boven allen twijfel verheven, maar ook de onbevooroordeelde beschouwer uit het kamp der onverschilligen en menigmaal ook der ongeloovigen kan zich aan deze waarheid niet onttrekken. Want wat is het anders dan eene erkenning dezer macht, wanneer Goethe tot Eckermann

DOOR DEN LASSO VERSCHAALT. (Blz. 19)

ONDERZOEKING VAN HET EIGENDOMSREK. (Blz. 19)

zegt: »De christelijke godsdienst is op zichzelf een machtig wezen, waaraan de gezonken en lijdende menschheid zich altijd weer omhoog-gewerkt heeft.»

Geeft men toe, dat het christendom de zedenwet verdiept en de zedelijke kracht der volkeren vernieuwd heeft als geen andere godsdienst, dan volgt daaruit ook, dat het de machtigste motor is van de menschheid op den weg der volmaking. Slechts het blind fanatisme van het ongelooft kan dit

ontkennen, zooals tegenwoordig hoofdzakelijk geschiedt in de gelederen der sociaal-democraten. Alle vooruitgang en alle volmaking in den waren zin des woords is een bondgenoot van dat christendom, hetwelk men in het Evangelie rein vindt uitgedrukt; ja dikwijls is de vooruitgang direct een kind van het christendom geweest; maar nooit is ware vooruitgang met het ware christendom in tegenspraak geweest; ook mag men nooit uit het oog verliezen, dat de vertegenwoordigers van het christendom altijd *mensen* zijn en dat ook de beste mensch door een dwaling de klare

waarheid verduisteren kan. Kortom, dit staat onbetwistbaar vast: *de grootste macht, die uitsluitend in staat is de menschheid nader te brengen tot het doel harer volmaking door versterking der zedelijke kracht, is en blijft het christendom.*

In het Christendom bezitten wij het eenige de wereld bewegende en opbouwende beginsel. Met zijne eischen komt het tot de drie eenheden der menschheid: het individu, het huisgezin en den staat. Van het individu eischt het de vorming der zedelijke persoonlijkheid, de nakoming der zedelijke wet, alles in de kracht, die het zelf met den verzoenenden inhoud zijner leer verleent; het eischt van het huisgezin, dat ook dit worde gebouwd op zedelijkheid en reinheid; het eischt van den Staat, dat ook hij in zich een zedelijk idee belichaamt, van het volk, dat het zich vorme tot een zedelijk karakter. Omdat nu ieder individu een lid van het huisgezin en van den staat is, zoo zijn de aan dezen gestelde eischen hem gesteld: hij heeft niet alleen tegenover zichzelf, maar ook tegenover het huisgezin en den staat zedelijke verplichtingen. In het licht dezer verplichtingen moet alles beschouwd worden, wat ooit in het volksleven geschiedt, alle vooruitgang, alle beschaving. Wat zich met de zedelijke verplichtingen niet laat overeenbrengen, heeft geen recht van bestaan, kan niet meewerken aan den opbouw der ware beschaving en moet daarom noodzakelijk afbrekend werken.

Zulk een afbrekende, vernielende of loochenevende macht heeft sedert de vroegste tijden gewerkt, zij werkt in het individu met den vrij handelenden wil en legt hem zoo dikwijls bij de gestrengheid der zedelijke wet het twijfelende: *Zou het inderdaad zoo zijn? op de tong; die macht werkt in het huisgezin en zaait gift en verderf, waar in reinheid van zeden het hoogste geluk zou kunnen bloeien; zij werkt in het volksleven, in den staat, en schildert in plaats van de op zedelijkheid gebouwde vrijheid een schim, die uit nevel bestaat en die als nevel moet verdwijnen, wanneer de zon doorbreekt.*

Overal werkt dit beginsel der loochening afbrekend, het vernietigt het individueel karakter, heft ten slotte, wanneer het zich in het krasse materialisme in zijn ware gedaante openbaart, de waarde van den mensch op en maakt hem tot een niet verantwoordelijk, alleen voor zinnelijke lusten levend, zij het dan ook hoogst bewerktuigd dier. Het breekt het huisgezin af, verscheurt de banden des bloeds en laat in »vrije liefde» de driften heerschen als bij het dier. Het breekt den staat af en heft het volkskarakter op: Alles gelijk — is de zinspreuk! Niets persoonlijks, geen karakter, geene overgangen in den staat van hoog tot laag, niets karakteristieks: Alles gelijk!

Hiermede is echter de voortgang der volmaking opgeheven, want zooals overal, zal ook de menschheid hare schoonste bloemen doen ontluiken door eenheid in wezen bij verscheidenheid in vorm.

Waar alles gelijk is, al het individueele is verdwenen, daar ontbreekt ook het werkelijk volmaakte.

II.

DE MIDDELEN TOT DEN STRIJD.

De voorgaande opheldering was noodig tot verduidelijking der zedelijke eischen, die iedereen worden opgelegd, die wil medewerken aan den opbouw van ons volksleven. Vragen wij nu naar de middelen en werktuigen, die bij dezen arbeid in aanmerking kunnen komen, dan zijn het voornamelijk deze drie: *het gesproken woord, het geschreven woord en de daad.* De spraak is niet alleen het werktuigelijke verkeersmiddel der menschen en volkeren voor het dagelijksche leven en zijne behoeften; zij is een machtige hefboom in het beschaafde leven, in staat om in de diepten der ziel door te dringen en overtuigend op de menigte in te werken. Wie ooit een man van betekenis hoorde spreken en zag, hoe de menigte aan zijne lippen hing, hoe ieder woord begeerig werd opgenomen, hoe de geest van den redenaar als het ware met vleugelen

des woords op de toehoorders neerdaalde en in hen drong — die kent de overwelldigende macht van het gesproken woord en zijne beteekenis voor den arbeid aan het volksleven.

Maar wat is het woord, wanneer het al bezielend en overtuigend van de lippen vloeit en naderhand in het leven ontbreekt de bekrachtiging door daden? Een stomme daad is beter dan een ledig woord. Het eigen voorbeeld, het feitelijk werken der eigen persoonlijkheid is voorzeker nog werkzaam dan het woord, moest dit althans zijn. En nu staat tusschen beiden of liever de plaats des woords vertegenwoordigend, het geschreven woord. Niet altijd is namelijk het gesproken woord op de juiste plaats, niet altijd is het in het volksleven mogelijk, het kan niet allen bereiken, die het hooren moesten en bovendien is ook slechts weinigen menschen de gave ten deel gevallen, werkelijk overtuigend te spreken: hier treedt dan het geschreven woord in zijne rechten om als derde, tegenwoordig kan men wel zeggen machtigste werktuig aan den opbouw van het volksleven te arbeiden. Het is hierop dat ik de aandacht van den lezer voornamelijk wensch te vestigen. Eerst zij het mij echter veroorloofd een blik te werpen op de algemeene beteekenis der pers in onze dagen.

Men heeft onze eeuw wel eens de »papieren» genoemd en voorzeker niet ten onrechte; want nooit heeft het papier, de pers, zulk eene buitengewoon groote heerschappij uitgeoefend, als tegenwoordig. Dit is dan ook heel verklaarbaar, nu lezen en schrijven het gemeenschappelijk eigendom van het geheele volk geworden is. Wie zou het laken en wie den ouden (maar in dezen zin voorzeker niet goeden) tijd terugwenschen, toen menigeen niets dan zijn drie onbeholpen kruisen kon teekenen. Maar evenals in alle gaven der hoogere beschaving, zoo schuilt ook hierin een zeker gevaar, namelijk dit: dat nu iedereen lezen en schrijven wil. Schrijven is tegenwoordig immers ook geen kunst meer en van een ten halve ontwikkeld mensch verlangt men, dat hij zijne gedachten op papier kan brengen;

daarbij wordt dan verondersteld, dat hij gedachten heeft, die zijn tegenwoordig hoofdzak. De ijdelheid des menschen pronkt gaarne met zijn eigen naam en zijne gedrukte »geesteskinderen», en daarom is het geen wonder, dat er tegenwoordig zooveel auteurs zijn.

Nu komt hier nog bij, dat een verdraagzaam volk van lezers dit volk van schrijvers maar al te gereedelijk te gemoet komt, en dat, omdat ieder lezen kan, nu ieder ook zooveel mogelijk lezen wil en niemand achter wil blijven en onbelesen schijnen. Ieder schrijver vindt zijn, zij het dan ook dikwijls zeer bescheiden, kring van lezers en dat moedigt hem ongelukkigerwijze aan, terstond met schrijven voort te gaan. Eene andere oorzaak ligt nog in den overvloed van werklieden in alle beroepsklassen. Hierdoor wordt menigeen gedwongen de pen ter hand te nemen, die anders gezwegen had; want al zijn de vooruitzichten, door schrijven zijn brood te verdienen, ook alles behalve schitterend, het zijn toch in ieder geval vooruitzichten, waaraan zulk een arm menschenleven zich kan vastklemmen.

Dit verschijnsel van veel lezen en veel schrijven is dus als een product der moderne beschaving wel te begrijpen; maar hoe groot de getallen zijn eener daarop betrekking hebbende statistiek zullen wel weinigen vermoeden: in Duitschland b. v. worden jaarlijks minstens 15000 boeken gedrukt, dat is in 10 jaar 150.000; in het jaar 1887 bedroeg het aantal verschenen boeken 15972 en in 1893 zelfs 22946. Daarbij komen nog, zooals de courantenlijst voor 1888 aanwijst, 9231 periodiek verschijnende bladen en couranten. Voor Nederland wordt het getal boeken en brochures, dat jaarlijks wordt uitgegeven, op bijna 3000 geschat, terwijl in ons vaderland meer dan elders gelezen wordt wat in het buitenland verschijnt.

De benaming »papieren eeuw» is dus inderdaad zeer karakteristiek: een stortvloed van bedrukt papier beheerscht de openbare meening, zoodat de pers niet zooals het zijn moest de stem des volks is, maar integendeel de stem des volks een echo is van de stem in de pers.

Hierin ligt reeds opgesloten, — en wij mogen dit bij onze beschouwing niet uit het oog verliezen — dat de pers in zeker opzicht nadeelig op ons volksleven kan en zelfs moet inwerken: namelijk door verzwakking, ja somtijds zelfs door vernietiging van de individueele meening en van het scherp uitkomende karakter; over het algemeen treffen wij bij het volk slechts de meeningen en beschouwingen, die wij in de leidende persorganen uitgedrukt vinden: over het algemeen vormt de mensch zijn meening naar zijn courant en gaat met zijn partijleider door dik en dun. De noodzakelijke gevolgen hiervan zijn, dat hij zelf niet meer nadenkt, dat doet immers zijn redacteur — dat zich een beangstigende onzekerheid in het oordeel over een ander standpunt vertoont, en dat het karakter zijn in vroeger tijd zoo verheffende frisheid en levendigheid verliest, uitvloeit en verwatert en daarmee ophoudt een karakter te zijn.

Gelijk andere gaven der moderne beschaving is dus ook de pers een tweesnijdend zwaard. Maar naast de betreuenswaardige nadeelen willen wij ook hare weldaden niet vergeten: zij is het, die onze moderne beschaving en ontwikkeling mogelijk maakt: de mededeeling van groote scheppende gedachten en wereldbewegende gebeurtenissen, het gebruik maken van de ondervinding van anderen, de opbouw der wetenschap en het navorschen op de schouders van anderen, voorgangers en medearbeiders — dit alles zou onmogelijk zijn zonder de pers. Het rusteloos in elkander grijpende raderwerk van het moderne maatschappelijke leven zou terstond tot gedeeltelijken stilstand komen, wanneer de pers daaraan ontnomen werd.

De beide met elkander worstelende machten, boven beschreven, bedienen zich dan van een krachtigen hefboom, het papier en de boekdrukkunst; het papier is geduldig het laat zich met alles bedrukken, wat aangeboden wordt, daarom kunnen ook beide machten zich van dit strijdmiddel bedienen. Van daar dat wij hebben eene christelijke, opbouwende, zedelijke en een antichristelijke, afbrekende pers. Overigens is het reeds ter-

stond te bemerken, dat de laatste zich veel vroeger en krachtiger werkelijk tot het volk gewend heeft en dat zij daarom in het volk vasten voet gekregen heeft, terwijl de christelijke pers zich nog eene plaats veroveren moet. Te laat heeft men de beteekenis der pers ingezien en te lang in »dolce far niente' de handen in den schoot gelegd. Mochten deze woorden er toe bijdragen de belangstelling der christelijke kringen steeds levendiger op de pers richten!

De taak der christelijke pers als middel tot verhooging van het volksleven, zoowel zijner zedelijke als stoffelijke belangen, is van dubbelen aard; zij moet zich tegenover de afbrekende pers stellen en deze met de macht der christelijke overtuiging heftig bestrijden en voorts in plaats van hetgeen zij vernietigde iets anders stellen, iets levenwekkends, waaruit het volk de zegen der ware beschaving als uit eene onuitputtelijke bron toevloeit.

Bij al haar werken moet echter de christelijke pers het behoud van het karakter harer lezers, ja eene nog scherpere vorming daarvan beoogen; want anders zal ook zij voor hare lezers het gevaar meebrengen, wat wij vroeger bespraken.

Nu zijn het voornamelijk drie gedaanten, waarin de afbrekende macht door hare verleidelijke pers in het volksleven tracht door te dringen en op deze moet de christelijke pers het daarom bijzonder gemunt hebben. Het zijn de onzedelijke uitspanningslitteratuur, de onzedelijke wetenschappelijke pers en de onzedelijke dagbladpers.

III.

DE CHRISTELIJKE UITSPANNINGSLITTERATUUR.

Er is genoegzaam op gewezen, dat tegenwoordig iedereen lezen wil. Deze begeerte naar lectuur heeft in de eerste plaats betrekking op uitspanningslitteratuur. Zoo lang de lust tot lezen binnen gezonde en niet overdreven grenzen blijft is zij voorzeker te billijken, ja hare bevrediging zelfs te eischen. Wie in het eentonig gareel van

den dagelijkschen arbeid gespannen is, wie gedurende den dag inspannenden lichamelijken arbeid verricht heeft, wie zijn geest uren lang streng wetenschappelijken kost moet aanbieden, — kortom allen, die werkelijk gearbeid hebben, verdienen zich te ontspannen en hun geest eens ander voedsel aan te bieden, dat lichter verteerbaar is. De eischen der menschen zijn verschillend, zooals b.v. de anecdote luidt betreffende een gesprek tusschen twee bekende afgevaardigden onzer dagen; na eene hoogst ingespannen zitting vragen zij elkander naar hunne ontspanningen: de een spoedt zich naar de bierkan, de ander naar zijn bibliotheek en ontspant zich bij — Goethe.

De lust tot lichte uitspanningslectuur is voorzeker te rechtvaardigen, zooals wij echter reeds zeiden, wordt zij maar al te dikwijls hartstocht en kan dan natuurlijk niet anders dan verderfelijk werken. Deze hartstochtelijke leeswoede nu wordt door de afbrekende pers dagelijks gevoed en tot eene waarlijk verschrikkelijke hoogte opgevoerd. De leeslust zou echter niet in leeswoede ontaarden, wanneer de stof datgene bleef, wat zij ter wille der ontspanning moest zijn, namelijk licht verteerbaar en kalmeerend voor geest en gemoed. Maar dag en nacht wordt er gesmeed en gesmeerd aan zwaarlijvigeromans, hoe spannender en hoe pikanter, hoe beter; want des te grooter wordt de kring der lezers en dus ook de stoffelijke winst. De auteurs der afbrekende pers gaan juist niet van het standpunt uit, ons naar rust smachtend volk te hulp te komen, eene ware behoefte te bevredigen, maar alleen om hun eigen beurs te vullen en koud van hart als zij zijn is het hun volkomen onverschillig of zij den gezonden volksgeest vergiftigen en als desbewuste kwakzalvers eene naar alle zijden voortwoekerende ziekte inplaats van te genezen nog verergeren. De verantwoordelijkheid die deze mannen, schrijvers en uitgevers, op zich laden, is verbazend groot; wilden zij maar eens bedenken hoeveel zedelijke ellende zij kweeken en — zij zouden verschrikken en van schaamte hun aangezicht bedekken.

En nu moet men niet denken, dat deze

schandaal-litteratuur slechts aftrek vindt onder één of onder enkele standen van ons volk. Neen, zij prijkt in het schitterend salon, waar zij in blinkend voornaam gewaad binnensluipt; onder onschuldigen titel neemt zij haar intrek in het huis van den burger en onuitdelgbaar schijnt zij te nestelen in de kamer van den arbeider; want zij is aan geen prijs gebonden. Er zijn pikante geschiedenissen en boeiende romans van den hoogsten tot den laagsten prijs, de beluste pronker zoowel als de beluste werkman kan maar al te gemakkelijk zijne begeerte bevredigen.

De wijze van strijden, waarmede de afbrekende macht hier optreedt, is niet altijd dezelfde. Wel is waar vertoont zij dikwijls openlijk hare ware gedaante en hare zedelijke ruwheid; zij trekt dan de straten door, dringt zich tusschen de banken in het bierhuis en prijst in elken kolportagehandel hare gemeene waar aan. Voor zulke lectuur zijn de betergezinden in alle standen van ons volk veilig. Maar er bestaat ook een fijne, voorname, bedekte onzedelijkheid en deze is in de uitspanningslectuur het gevaarlijkst, want zij nestelt zich ongemerkt in het reine gemoed en strooit haar giftig zaad uit, zonder dat de daardoor verontreinigde het bemerkt; zij windt op en werkt op de zinnelijkheid, breekt ten slotte af en laat het volgende aan den lezer zelf over, terwijl zij in hem den lust naar meer dergelijk voedsel opwekt. Dergelijke afbrekende werkende novellen en romans zijn in verschrikkelijk groot aantal verspreid en worden nog dagelijks verspreid — van de laffe feuilletons in vele politieke dagbladen tot de veeldeelige romans geschreven door onbekende auteurs of geleerde professoren. Ook de leeftijd van het publiek stelt deze gevaarlijke pers geene grenzen: er bestaan honderden bandjes met gekleurden omslag en hoogst boeienden inhoud, die door onze de schoolbanken nog niet ontwassen jeugd met waren hartstocht verslonden worden, zoodat elke vrije minuut, ja, zelfs de weg naar de school, daartoe den tijd moet leveren. De stof dezer verhalen moge nu juist niet onzedelijk zijn, over het geheel genomen zijn ze toch gevaarlijk en

nadeelig voor de ontwikkeling der jeugd, want ze leiden den geest in verkeerde banen, brengen die in onnatuurlijke spanning, bederven het gemoed en maken van onze jongens avonturiers, — de ondervinding heeft dit reeds dikwijls geleerd. En wanneer men tegenwoordig zoo dikwijls van jeugdige zelfmoordenaars, enz. in de couranten leest — zulke vroegtijdige misdadige gedachten komen niet van zelf in het kinderlijk gemoed op, maar wassen op een door onzedelijke of althans lakse lektuur voorbereiden bodem. En al gaat nu de uitwerking van dergelijke boeiende verhalen meestal niet zoo ver, zij rooven toch den kostbaren tijd, die juist dezen leeftijd voor lichamelijke ontspanning en versterking zoo noodig heeft. Dikwijls genoeg is het overladen der kinderen met schoolwerk niet zoo slim als sommige ouders meenen, deze laatsten moesten liever beter op hunne kinderen letten, of deze hunne vrije minuten niet verkwisten met het lezen van zulke boeiende geschiedenissen, die hunne gezichtskracht verzwakt, het lichaam van ontspanning berooft en den geest ontzenuwt.

De onzedelijke uitspanningslektuur zij moge zich keuvelarij, humoreske vertelling, novelle of roman noemen, sluipt overal in alle standen der maatschappij rond en verslindt een aanzienlijk deel van de kracht van ons volk.

Hier is een dankbaar arbeidsveld, voor de pers, die gedragen wordt door den geest des christendoms! Op het volk af en geen gif uitstrooienden naam ontzien, al heeft die overigens ook een voornamen en aanzienlijken klank! Op het volk af en licht het in omtrent de gevaren, die het openlijk of bedekt bedreigen, omtrent den afgrond van zedelijke verwaarloozing, die in deze afbrekende pers gaapt, omtrent de naamlooze zedelijke ellende, die hier gevoed wordt en die bitterder is en diep binnen in den mensch pijnlijker brandt dan stoffelijke noodden! Ruk deze zedelijke leugen den sluier af en vertoon haar aan de wereld in hare erbarmelijke naaktheid, laat niet af het volk te bidden en te smeeken, dat het den giftbeker laat staan, dat het afziet van de korte

zinsbegoocheling, waarop eeuwige ellende volgen moet.

Zoo als bekend is zijn ijverige mannen reeds begonnen, die onzedelijke uitspanningslektuur den sluier af te rukken. Hoezeer wij dit streven ook waardeeren zoo kunnen wij daarbij eene bezorgdheid niet onderdrukken: de uitgegeven kritieken wenden zich helaas alleen tot de lezers, die ze niet noodig hebben. Wat zou het baten, wanneer deze arbeid verschijnt in een blad, dat slechts door een klein gedeelte des volks en dan nog meestal door zulke menschen gelezen wordt, die het standpunt van den criticus reeds deelen. Neen, hier is het zaak tot de verleide massa's te wenden en dezen de oogen te openen, en dat kan alleen door kleine, zoo mogelijk kosteloze vlugschriften bewerkt worden. Maar op deze wijze is tot nu toe niets geschied.

Wij moeten ons dus met het geschreven woord ernstig vermanend tot de eer des volks wenden en daarbij op de zedelijke grootheid van perioden in de geschiedenis der menschheid wijzen, die vrij van zulke onzedelijke uitspanningslektuur waren en die juist daarom en omdat zij zich aan zedelijk ernstige stof wijdden zoo groot en zoo schoon voor ons staan.

Heeft nu de christelijke pers dit gebouw van leugen en bedrog, van pikanterie en onzedelijkheid omvergehaald en het volk de oogen geopend, dan heeft zij zichzelf baan gebroken tot positieven arbeid, om mede te werken aan den opbouw van ons volksleven en het sterk en bekwaam te maken, om zijn zedelijke taak te vervullen.

De christelijke litteratuur moet hierbij aan de rechtmatige behoefte naar ontspanning door goede uitspanningslektuur te gemoet komen, zij moet alle klassen des volks in de gelegenheid stellen, zoo goedkoop mogelijk goede geschriften te bekomen, die frisch en levendig geschreven, den rustenden geest opwekken, het gemoed veredelen en daardoor ook indirect weldadig op het van den arbeid rustende lichaam inwerken. En ze zullen zoo werken, wanneer ze hun stof ontleenen aan de onuitputtelijke bron van ons volksleven zelf, wanneer zij niet jagen

naar onnatuurlijk effect, maar natuurlijk en ongedwongen zijn. Maar altijd moet hunne stof doordrongen zijn van de zedelijke kracht, die zoo onuitputtelijk uit het Evangelie opwelt.

De naturalistisch realistische school tracht immers zooals bekend is het volksleven weer te geven, zoo als het is, zoowel met het penseel als met de pen. Natuurlijk slaan deze kunstenaars hiermede zichzelf in het aangezicht. Van echte kunstenaars mag men in de eerste plaats eischen, dat hunne kunstvoorstellingen betrekking hebben op het schoone, het mensch-verheffende. Dat zij dit niet geven getuigt tegen hen. Wat is dan nu eigenlijk het doel dezer afzonderlijke moderne kunst, wanneer zij den menschen niets kan aanbieden, wat hen boven het stof van het alledaagsche verheft, maar hen veelmeer diep in dit stof neerdrukt? Laat ons het maar rondweg zeggen, dat het doel zeer dikwijls stoffelijke winst is; die kunstenaars en bovenal die schrijvers weten immers maar al te goed, dat de groote menigte hun het meest toejuicht, velen willen feitelijk alleen de zinnelijke lusten hunner medemenschen dienen en daaruit voordeel trekken.

Wij willen volstrekt niet ontkennen, dat er onder deze mannen eenigen zijn, die werkelijk met eene soort zedijken ernst bezield zijn en die het volk gaarne willen helpen. Het is eene bekende redeneering, die men telkens weer van de aanhangers van het moderne realisme moet hooren, dat zij door natuurgetrouwe naakte voorstelling van de bestaande misstanden in het volksleven de menschen willen afschrikken, desgelijks te handelen en hun willen aansporen, zich te beteren. Dit is nu alles heel mooi, maar het is toch eigenlijk den duivel door Beëlzebub uitdrijven. — Voor wie schrijven die mannen en wie leest hunne geschriften? Die eene andere richting zijn toegedaan lezen ze niet, hebben ook feitelijk in dat opzicht geene afbeelding der zonde noodig en behoeven immers ook niet te weten welk een afgrond van zedelijke verwaarloozing er in ons volk bestaat. Wie lezen die geschriften? Zij, die deze zedelijke verwaarloozing verte-

genwoordigen; evenwel niet om zich te laten verbeteren, maar om zich nog meer in het zedelijk vuil te wentelen, om hun wilden lust te bevredigen, om nieuwe opwekking tot nieuwe lusten te vinden. Wie zoo in het vuil steekt, diens element is het geworden en het zal wel tot de allerzeldzaamste gevallen behooren, dat de voorstelling van zijn element hem redden zal; vooral dan niet, wanneer zij verder niets aanbiedt dan eene voorstelling, waarbij nergens getracht wordt de zelfs in den diepst gevallen mensch nog bestaande kiem ter verbetering te sterken. Beterschap kan alleen dan volgen, wanneer het zedelijk bewustzijn en het geloof aan God en Zijn gebod opnieuw worden opgewekt. Dat voelen en begrijpen die mannen niet, vandaar dat hun zedelijke ernst kunstmatig is, hun geneesmiddel kwakzalverij, de gevolgen juist het tegenovergestelde van het mogelijk beoogde zedelijke doel.

Het zou van het grootste gewicht zijn, wanneer zulke schrijvers ook maar één enkel mensch konden aanwijzen, die door hunne naakte realistische beschrijvingen tot het goede bekeerd was. Zij zouden dien voorzeker als moderne Diogenessen met de lantaren moeten zoeken.

De christelijke uitspanningslitteratuur moet echter door middel van haar zedelijk gehalte het beste geneesmiddel leveren, want zedelijk bewustzijn kan alleen door zedelijk bewustzijn worden opgewekt. Maar eene eerste voorwaarde is, dat deze christelijke litteratuur verstandig geleid worde.

Hier kan ik eene opmerking niet verzwijgen, betreffende een — zqoals de onderzinding leert — maar al te zeer voor de hand liggend gevaar. Heel licht sluipt in de christelijke uitspanningslectuur een zedepreekende, dikwijls zelfs zalvenden toon, die het wel van harte goed meent, maar die de frischheid en opgewektheid nooit vervangen kan. Het gevolg daarvan is, dat ook den goedgezinde zulk een boek ten slotte verveelt, en hij het ter zijde legt terwijl zij, wier harten en zielen men winnen wil, al aanstonds zeggen: »hier liggen voetangels!» — en in 't geheel niet beginnen te lezen. Door

zalven en moraliseeren zal men nooit de belangstelling van den lezer opwekken en zoo hij het al leest, wint hij er niets bij; want het hem op deze wijze voorgedruide heeft voor hem zelf weinig voedingswaarde. Men kenne zijn lezer toch een weinig meer zelfstandig oordeel en eigen denkkraft toe, waarmede hij de hem aangeboden geestesspijs zelf vermalen kan. Men geve hem een opgewekt verhaal, boeiend geschreven en van zedelijke kraft doordrongen en late het aan hem zelf over, door nadenken de moraal daaruit te trekken. Dat blijft veel vaster zitten en werkt veel duurzamer.

Wij bezitten reeds eenige goede schrijvers wier gezonde en populaire schrijfwijze gezegend werkt, en ook zit er in ons volk nog kraft genoeg om hiervoor geschikte personen te vinden.

Hebben wij ook nu reeds onbetwistbaar goede zedelijk weldoende litteratuur, zoo kleeft haar toch een groot gebrek aan dat voor alle dingen moet verholpen worden: zij is beslist te duur. De prijs der volksboeken moet zoo laag zijn, dat het volk ze inderdaad koopen kan; want dat ze in volksbibliotheken staan, is niet voldoende. In dit opzicht hebben wij behoefte aan degelijke voorstellen.

Ter geschikte verspreiding van zulke goede verhalen schijnen ons twee wegen open te staan: eerstens moest er een persbureau worden opgericht, dat de oorspronkelijke verhalen voor alle mogelijke kleine couranten en volkskalenders tot billijken prijs verkrijgbaar stelde; want hoeveel die kleine locale bladen en hunne Zondagsnummers gelezen worden is ongelooflijk en juist door deze kan de christelijke litteratuur buitengewoon gezegend werken, wanneer zij kraftig de kampplaats betreedt en zich er op toelegt, de daar zich verhoovaardigende vuiligheid met wortel en tak uit te roeien. De oprichting van zulk een bureau zou voor ons doel zeer dienstig zijn.

Ook zelfstandige bladen met uitspanningslectuur, die wekelijks verschijnen, moesten meer en meer uitgegeven worden.

De tweede voorslag, dien wij doen wilden, is de volgende: Het is van ouds

bekend, dat wat goedkoop is ook gekocht wordt, het mag goede waar zijn of slechte; gewoonlijk zegt men er bij, dat zulks met uitspanningslectuur bijna altijd het geval is. Nu moest men eens beproeven met de goedkope vuile litteratuur in concurrentie te treden; al zou het ook eerst offers kosten, deze zouden spoedig weer gedekt zijn; want met het waarlijk goede zal men de onzedelijkheid spoedig overwinnen; zooveel zedelijk bewustzijn is toch waarlijk nog wel bij ons volk te vinden.

De goedkope volksuitgaven moeten niet alleen vertellingen brengen, maar tevens alles wat schoon en goed en waard is om als gezonde spijs het volk te worden voorgezet: reisbeschrijvingen, beelden uit de geschiedenis, uit het leven der volkeren en der natuur, eene goede keuze uit de klassieke geschriften, gedichten, enz., kortom alles wat door den geest van zedelijk bewustzijn en christelijke wereldbeschouwing gedragen wordt. Wat voor ons gedacht en geschreven is, wat heden nagevorscht en ontdekt wordt, moet gemeenschappelijk eigendom des volks worden. Want nu het volk tegenwoordig de weldaad van goed onderwijs geniet, moet het ook in de gelegenheid zijn zich later op de in de school gelegde gronden verder te ontwikkelen.

Het gaat tegenwoordig niet meer op, de moderne beschaving als een monopolie te beschouwen van enkele bevoorrechte standen: al kan niet iedereen de volle maat er van toebedeeld worden, zoo moet men er toch voor opkomen, dat ieder zich verder kan ontwikkelen. De aan het christendom vijandige richting strooit altijd uit, dat de aanhangers des geloofs het volk dom willen houden. Al is dit nu theoretisch eene onwaarheid, zoo moet men toch bekennen, dat van geloovige zijde tot nu toe niet genoeg geschiedde om de verdere ontwikkeling van het volk mogelijk te maken. Hier is kraftig ingrijpen noodig en in die richting kan de christelijke pers zeer veel zegen verspreiden.

Er is nog een litterarisch middel, waaraan gedacht zou kunnen worden en dat in staat zou kunnen zijn op de door ons beschreven wijze op de verdere ontwikkeling van het

volk te werken. Dat is namelijk de uitgave van een arbeiders-encyclopaedie. Dit moest een boek zijn, waarin de arbeidende klassen op alle vragen een antwoord kunnen vinden en waarin overigens ook alle wetenswaardigheden in korten, bondigen vorm behandeld worden; dus een boek om na te slaan voor alle gevallen des levens.

Men moet niet denken, dat zulk eene onderneming van geringe beteekenis zou zijn. Men stelle zich maar eens voor, hoe een dergelijk boek van materialistisch-sociaal democratisch standpunt uit geschreven in de handen der arbeiders zou werken. De populair-wetenschappelijke litteratuur der sociaaldemocratie wijst het uit, hoe deze menschen het verstaan, overal opmerkingen uit te strooien, die op hunne materialistische wereldbeschouwing doelen of het christelijk standpunt hoonen. Zoo wordt langzamerhand en ter loops, maar daarom des te dieper wortelend, een zaad in de harten der lezers uitgestrooid, dat ongetwijfeld de overige revolutionaire leerstellingen voorbereidt. In die richting moest dus ook een sociaaldemocratisch arbeiders-conversatie woordenboek onberekenbare schade aanrichten. Feitelijk ontbreekt het niet aan aanwijzingen, waaruit men besluiten kan, dat de gedachte aan zulk eene onderneming in het vijandelijk kamp overwogen wordt.

Mocht toch de christelijke pers daarmee voor zijn en zich geen middel uit de hand laten nemen, dat haar zulk een aanzienlijk voordeel verleent.

Met enkele woorden hebben wij voorts melding te maken van de traktaat-litteratuur. Voorzeker heeft deze hare goede zijde en zal dikwijls gezegend werken, wij willen daarom hare rechten volstrekt niet verkleinen; maar zij is niet voldoende; want er zijn kringen en personen onder het volk, die van alles, wat naar een traktaat zweemt, niets willen weten, maar dan terstond voetangels vermoeden en in 't geheel niet aan het lezen gaan. Wil de christelijke litteratuur met goeden uitslag werken, dan moet zij ook letten op zulke menschen, die onder ons volk bij duizenden gevonden worden. Men moet zulke menschen eerst eenigszins voor-

bereiden, door hun spijs aan te bieden, die hun op het eerste gezicht smakelijk schijnt; hebben zij deze genoten en gezien, dan laten zij ook verder met zich spreken.

Overigens moeten hier ook niet vergeten worden de vereenigingen ter verspreiding van christelijke litteratuur, die sedert eenige jaren op waardige wijze bestaan en blijkens hare verslagen zeer gezegend werken. Maar er moet telkens meer gebeuren en wel voornamelijk in bovenbedoelden geest (die ook hier dikwijls uit het oog verloren wordt). Hier kan immers van concurrentie geen sprake zijn, maar de een zal den ander in de hand werken.

De christelijke uitspanningslitteratuur werkt in de eerste plaats op de zedelijke ontwikkeling van het individu, zij verzekert daardoor tevens den zedelijken grondslag van het huisgezin en maakt hare haardstede tot woning van huiselijk geluk en vrede, maar zij versterkt met het huisgezin ook het geheele volk, waarvan dit laatste een lid is. Zoo werkt zij feitelijk als een hefboom, waarmede men bij geringe inspanning groote dingen doet.

Daarom, gij geest der zeden en des christendoms, gebruik de kracht, die in u woont, treed steeds meer in het volksleven, vernietig den geest der zedelijke leugen en bouw in zijne plaats op den geest der waarheid, die geluk en vrede aanbrengt.

(Slot volgt.)

DE TAAK DER CHRISTELIJKE LITTERATUUR.

(Vervolg en slot van Blz. 32).

IV.

DE CHRISTELIJKE WETENSCHAPPELIJKE LITTERATUUR.

De tweede gedaante, waarin de loochende en daarmede onzedelijke macht het volksleven binnensluipt is de populair wetenschappelijke litteratuur: in schijnbaar wetenschappelijk gewaad gehuld, treedt zij pronkend op den voorgrond.

Vroeger is het reeds aangehaald, dat alle ware vooruitgang, hetzij op wetenschappelijk of op technisch gebied, niet vreemd en vijandig maar in tegendeel vriendelijk tegenover het christendom en de daardoor verlichte ideale wereldbeschouwing staat. Nu is het echter een alledaagsch en daarom juist ook een afgezaagd strijdmiddel der afbrekende pers, dat zij het christendom voorstelt als den vooruitgang niet genegen, alsof het overeenkomstig zijn innerlijk wezen, de ontwikkeling der menschheid wil beletten, en door deze schaamteloze leugen, met den klemtoon der overtuiging uitgesproken, wordt in alle standen der maatschappij het geloof opgewekt, alsof men »in de schaduw der kerk» feitelijk in de dikste duisternis, in de vreeselijkste donkerheid moest leven, en alsof een geloovig christen een mensch zou zijn op wien de laatste eeuwen niet den minsten invloed zouden hebben geoeffend.

Hoe onnoozel, hoe dwaas! Wat antwoordt de geschiedenis op deze leugen? — Van de dagen van Celsus tot die van Karl Vogt — wiens hersens de ondenkbaarste gedachten afzonderden, als zijn lever de gal — heeft men dezen troef tegen het christendom uitgespeeld en is steeds jammerlijk tegen deze rots vermorzeld. Het christendom is gebleven, de populair-wetenschappelijke schreeuwers zijn verstomd, hunne geschriften zijn den weg van alle papier gegaan, de

nakomelingen hebben hunne luidklinkende phrasen niet gehoord, maar verbum divinum manet in aeternum! (het Woord des Heeren blijft in eeuwigheid).

Overigens zij hier tegen deze leugen en hare apostelen alleen dit gezegd: Het christendom is geen werktuigelijk te leeren kunst uit woorden en letters bestaande, wie zijne waarheid niet in zijn eigen leven aan zijn eigen hart ervaren heeft, verstaat er niets van; maar wie zijne waarheid erkend heeft, die houdt haar vast als de kostbaarste paarl. Daarom hebben die grootsprekers ook geen verstand van het christendom en is het hun dus ook niet mogelijk een rechtvaardig oordeel er over te vellen, zij hebben evenmin het recht daartoe als een Kaffer of een Vuurlander.

Nadat nu door zulk een populair-wetenschappelijk geschrift met klinkende phrasen van papenheerschappij en waanwijsheid het christendom ten grave is gedragen en de »reine, zuivere wetenschap» inzonderheid de natuurwetenschap op den troon der wereld geplaatst is (zonder dat dit echter den gang harer zedelijke orde verstoort), wordt alles, wat de wetenschap heeft nagevorscht of van plan is na te vorschen, op eene onzedelijke afbrekende wereldbeschouwing terecht gebracht, in dezen gewoonlijk zeer bekrompen horizon gewrongen, om daarna met den verhevensten glimlach der wereld den lezer uit te noodigen:

„Zu schauen wie vor uns ein weiser Mann gedacht
Und wie wir's dann zuletzt so herrlich weit gebracht.“

Nu zou men kunnen denken, dat dit op zich zelf een tamelijk onschuldig genoeg is, dat de natuur van den schrijver genoegzaam kenmerkt. Deze optimistische waan zal echter spoedig verdwijnen, wanneer men twee dingen bedenkt. Eerstens kent deze afbrekende pers den ernst der wetenschap

DE TAAK DER CHRISTELIJKE LITTERATUUR.

(Vervolg en slot van Blz. 32).

IV.

DE CHRISTELIJKE WETENSCHAPPELIJKE LITTERATUUR.

De tweede gedaante, waarin de loochende en daarmede onzedelijke macht het volksleven binnensluipt is de populair wetenschappelijke litteratuur: in schijnbaar wetenschappelijk gewaad gehuld, treedt zij pronkend op den voorgrond.

Vroeger is het reeds aangehaald, dat alle ware vooruitgang, hetzij op wetenschappelijk of op technisch gebied, niet vreemd en vijandig maar in tegendeel vriendelijk tegenover het christendom en de daardoor verlichte ideale wereldbeschouwing staat. Nu is het echter een alledaagsch en daarom juist ook een afgezaagd strijdmiddel der afbrekende pers, dat zij het christendom voorstelt als den vooruitgang niet genegen, alsof het overeenkomstig zijn innerlijk wezen, de ontwikkeling der menschheid wil beletten, en door deze schaamteloze leugen, met den klemtoon der overtuiging uitgesproken, wordt in alle standen der maatschappij het geloof opgewekt, alsof men »in de schaduw der kerk» feitelijk in de dikste duisternis, in de vreeselijkste donkerheid moest leven, en alsof een geloovig christen een mensch zou zijn op wien de laatste eeuwen niet den minsten invloed zouden hebben geoeffend.

Hoe onnoozel, hoe dwaas! Wat antwoordt de geschiedenis op deze leugen? — Van de dagen van Celsus tot die van Karl Vogt — wiens hersens de ondenkbaarste gedachten afzonderden, als zijn lever de gal — heeft men dezen troef tegen het christendom uitgespeeld en is steeds jammerlijk tegen deze rots vermorzeld. Het christendom is gebleven, de populair-wetenschappelijke schreeuwers zijn verstomd, hunne geschriften zijn den weg van alle papier gegaan, de

nakomelingen hebben hunne luidklinkende phrasen niet gehoord, maar verbum divinum manet in aeternum! (het Woord des Heeren blijft in eeuwigheid).

Overigens zij hier tegen deze leugen en hare apostelen alleen dit gezegd: Het christendom is geen werktuigelijk te leeren kunst uit woorden en letters bestaande, wie zijne waarheid niet in zijn eigen leven aan zijn eigen hart ervaren heeft, verstaat er niets van; maar wie zijne waarheid erkend heeft, die houdt haar vast als de kostbaarste paarl. Daarom hebben die grootsprekers ook geen verstand van het christendom en is het hun dus ook niet mogelijk een rechtvaardig oordeel er over te vellen, zij hebben evenmin het recht daartoe als een Kaffer of een Vuurlander.

Nadat nu door zulk een populair-wetenschappelijk geschrift met klinkende phrasen van papenheerschappij en waanwijsheid het christendom ten grave is gedragen en de »reine, zuivere wetenschap» inzonderheid de natuurwetenschap op den troon der wereld geplaatst is (zonder dat dit echter den gang harer zedelijke orde verstoort), wordt alles, wat de wetenschap heeft nagevorscht of van plan is na te vorschen, op eene onzedelijke afbrekende wereldbeschouwing terecht gebracht, in dezen gewoonlijk zeer bekrompen horizon gewrongen, om daarna met den verhevensten glimlach der wereld den lezer uit te noodigen:

„Zu schauen wie vor uns ein weiser Mann gedacht
Und wie wir's dann zuletzt so herrlich weit gebracht.“

Nu zou men kunnen denken, dat dit op zich zelf een tamelijk onschuldig genoeg is, dat de natuur van den schrijver genoegzaam kenmerkt. Deze optimistische waan zal echter spoedig verdwijnen, wanneer men twee dingen bedenkt. Eerstens kent deze afbrekende pers den ernst der wetenschap

niet; want het vermogen, een vraagstuk der wetenschap van de door de wetenschap vastgestelde feiten te onderscheiden, ontbreekt haar, de zin voor de waarheid is bij haar afgestompt en daarom biedt zij den lezer datgene, wat de wetenschap nog niet eens verwerkt heeft aan, als krachtig voedsel eener materialistische wereldbeschouwing.

Het zijn maar kostgangers der wetenschap, die deze laatste zoo mishandelen en door het materialistische slijk halen; want de ernstige onderzoeker, ook al heeft hij de waarheid des christendoms niet erkend zal zich wel wachten aldus te handelen; ik herinner hier slechts aan de namen Virchow, Semper, His en Claus, die eens in eene dergelijke controverse de waarheid de eer gaven, en bedoelde kostgangers uit het gezelschap der ernstige onderzoekers verbanden.

Bovendien moet men bedenken, dat dergelijke verklaringen van vraagstukken, die nog onderzocht moeten worden, als vaststaande feiten een zeer dankbaar publiek vinden, omdat veel wat voorgedragen wordt in zijn kraam te pas komt en daarom ook gretig aangenomen wordt. Over het algemeen vindt immers alles, wat de persoonlijke zedelijke verantwoordelijkheid van het individu tot onderwerp heeft, een veel vriendelijker ontvangst, dan de bewijzen eener zedelijke wereldorde. Maar ook op ernstiger en oprechter geesten kunnen zulke misvormde wetenschappelijke waarheden en vraagstukken verwarrend en ontmoedigend werken. Kortom, het arbeidsveld voor deze soort van afbrekende litteratuur is maar al te groot.

Hier staat de christelijke pers alweer voor een taak en wel een dubbele. Wederom moet haar worden toegeroepen: Op het volk af en den leugengeest neergehouden, de wetenschappelijke phrase vernietigd. Zeg het volk, hoe onnoozel de bewering is, dat de wetenschap de christelijke wereldbeschouwing noodzakelijk zou moeten tegenspreken, ontmasker de leugen, dat alle groote ontdekkingen der natuurwetenschappen onverenigbaar zijn met de leer van het christendom; toon het volk, dat beide, natuurwetenschap en christelijke leer een geheel afzonderlijken werkkring hebben, wijs hen bovenal hierop,

dat de grootste natuurkundigen, wier ontdekkingen tegen de christelijke wereldbeschouwing worden aangevoerd en die dit toch zelven wel het best konden beoordeelen, juist geloovige christenen waren, noem hun de namen Copernicus, Galilaei, Keppler, Newton, Faraday, Robert Mayer, Linnaeus, Cuvier, Edison en ik denk zij zullen beschaamd worden, wanneer zij bedenken welk een onbekende grootheid tot nu toe hun zegsman was tegenover zulke namen.

Maar is nu eenmaal het leugenweefsel van den geest der wetenschappelijke loochening ontmaskerd, dan moet ook hier weer positief werkend worden voortgegaan, en de christelijke litteratuur heeft dan den heiligen plicht, het volk de vaststaande feiten van het onderzoek te waarmerken en te bewijzen, dat de christelijke leer er niet mede in botsing komt, ja veeleer er door ondersteund wordt.

Is het nog noodig te zeggen, hoe krachtig opbouwend, die zoo even beschreven arbeid der christelijke pers werken moet? Hij komt de zwakke geloofsvonk te hulp, bemoedigt de twijfelenden en sterkt ook de christelijke wereldbeschouwing der vaststaanden; want al hebben de waarheden van het christendom, eene ondersteuning en een bewijs b.v. van de zijde der natuurwetenschappen, in 't geheel niet noodig, zoo moet het toch voor het geloof buitengewoon bemoedigend en versterkend zijn, wanneer men ziet, dat reeds de leerstellingen hier met de resultaten ginds harmonieeren. En anders kan en mag het immers ook niet zijn; want de waarheid het doel van alle onderzoek moet naar alle zijden onwrikbaar vast staan, zij is ongedeeld en ondeelbaar en tusschen de verschillende vormen waarin zij verschijnt mag geene ondempbare klove gapen.

Bedenkt men nu verder, hoe zoogenaamde resultaten der wetenschap gebezigd worden ten gunste eener wereldbeschouwing, die de banden des bloeds voor toevallig, de christelijke instelling van het huisgezin voor lastigen en onnoodigen dwang, de wetten van het volks- en staatsleven voor tirannie verklaart, dan blijkt hieruit van zelf, dat de christelijke pers door bestrijding van deze

leugen opbouwend kan werken aan familie- en volksleven.

Wat de verbreiding van dezen tak der christelijke pers aanbelangt, zoo dient deze zich in de eerste plaats weer bij de vroeger vermelde gedachte eener christelijke universeele volksbibliotheek aan te sluiten. Door haar en door courantenartikelen zouden de door de onzedelijke pers onder het volk verspreide, verkeerde voorstellingen licht vernietigd kunnen worden. Maar hier moet men nog verder gaan en wegens het gewicht der zaak van de christelijke pers verlangen, dat zij kosteloos vlugschriften onder het volk verspreide, die het onderrichten over de harmonie tusschen gelooven en weten. Zulke vlugschriften moesten op de wijze zooals men tegenwoordig in groote steden preeken uitdeelt, overal verspreid worden: ook zij kunnen tot krachtige preeken worden, die de eer des Eeuwigen verkondigen. Bovenal moeten voor deze vlugschriften mannen gevonden worden, wier namen ons instaan voor hetgeen zij schrijven.

Hier echter komen wij op een eenigszins wonde plek. Men zal namelijk hiertegen aanvoeren: hoe zullen wij aan de noodige krachten komen uit het kamp der wetenschap? — Deze vraag wordt helaas niet ten onrechte gedaan. Het is waar, de tegenwoordige mannen der wetenschap en voornamelijk der natuurwetenschappen zijn meestal te onverschillig tegenover het christendom, dan dat zij te vinden zouden zijn om in den strijd een lans er voor te breken. Dit is ook juist een van de punten die door de vijandige pers tegen het geloof aangevoerd worden. Maar wij moeten daarbij niet vergeten, dat dit geslacht opgegroeid is in een tijd, dat er tusschen de christelijke en de materialistische wereldbeschouwing een bijzonder heftige strijd woedde. Overigens is het toch nog niet zoo erg als het er uitziet en wanneer de christelijke pers genoemd werk aanpakt, zullen er voorzeker behulpzame handen genoeg gevonden worden; men beproeve het slechts.

Een andere gewichtige taak voor de christelijke pers schijnt mij het practisch gebruik maken der moderne wetenschappen en de

verspreiding van bladen, die dit doel beoogen. Hoe goed zulk eene onderneming bij haast fabelachtigen spotprijs kan slagen, blijkt in Duitschland b. v. uit den te Würzburg verschijnenden »Praktische wegwijzer voor Tuinbouw, enz.»; deze verschijnt wekelijks in een groote oplaag en kost per kwartaal 15 Pfennige, daarbij is hij goed geredigeerd en brengt zijnen lezers behalve het practische ook nog uitspanningslectuur. De gevolgen zijn dan ook niet uitgebleven: ondanks zijn kort bestaan telt het blad omstreeks 80.000 abonne's en vele advertentiën houden het in stand.

Waarom beproeft men van christelijke zijde niet iets dergelijks? Het is volstrekt mijne bedoeling niet te verlangen, dat de practische verklaringen over tuinbouw, handwerksnijverheid, fabriekswezen of wat het ook zijn mag, gekruid moeten zijn met christelijke woorden of bijbelteksten, dat zou ook alweer stuitend werken en te recht; er blijft buitendien gelegenheid genoeg over om b. v. in de voor uitspanningslectuur gereserveerde kolommen te werken en wel op eene stille, eenvoudige en bescheiden wijze, niet opdringend of uitdagend.

V.

DE CHRISTELIJKE POLITIEKE DAGBLADPERS.

De derde gestalte der afbrekende macht, treedt ons tegemoet in de politieke dagbladpers. Evenals de onzedelijke wetenschappelijke litteratuur in de eerste plaats het gevoels- en geloofsleven van het individu tracht te schokken, de onkiesche uitspanningslectuur de zedelijke banden van het familieleven tracht te verbreken, zoo onderneemt de afbrekende politieke pers voornamelijk den stormloop tegen de zedelijke grondslagen van maatschappij en volksleven.

Deze zedelijke grondslagen van maatschappij en staat berusten in eene wederzijdsche werking tusschen hen en het individu; de staat is verplicht den persoon, zijn arbeid en zijn goed, zijn lichaam en zijne ziel te beschermen; maar het individu mag daarbij

niet vergeten, dat ook de maatschappij, de staat een geheel, een individu, een organisme is, waarvan hij lid is en dat het lid voor dit organisme moet zorgen en in geval van nood zijn bestaan daarvoor moet wagen.

Het koninkrijk door Gods genade is niet alleen de geschiedkundige maar ook de door God gewilde uitdrukking van het zedelijk staatsleven. Al valt het nu niet te ontkennen, dat menige zijde van ons modern maatschappelijk leven vernieuwing en vervorming noodig heeft, zoo betreft dit toch volstrekt onze monarchale instelling niet. Omdat ons staatsleven eene ontwikkeling doorgemaakt heeft en in de toekomst zich verder zal ontwikkelen, zijn wij gerechtigd, den staat als organisme en ons als met hem en zijn hoofd organisch verbonden te beschouwen, want alleen een organisme is in staat zich te ontwikkelen.

Opbouwend en sterkend grijpt in deze ontwikkeling de zedelijke macht in, zoo als onze christelijke wereldbeschouwing die ontvouwt, maar gelijktijdig zorgt de afbrekende macht er voor, dat het voornamelijk in de lagere volksklassen niet ophoudt te gisten en te koken, zij spoort tot ontevredenheid aan, wijst op de ongelijke verdeling der aardse goederen, op het heerlijke leven der hoogere standen, doet de heerscher een tiran schijnen, brengt het volk in den waan, dat hij onnoodig is — het moet zich zelf regeeren — eischt teugelooze vrijheid voor het individu, bevrijding van de ketenen die kerk, zeden en maatschappij aanleggen en kweekt in de ziel des volks de kiem tot opstand, revolutie en anarchie, — kortom, predikt een »socialistisch evangelie.” Het is niet noodig hierover verder uit te weiden. Iedereen kan met eigen oogen dit spel van de machten der duisternis zien.

Maar dit geschiedt niet alleen in de sociaal-democratische persorganen. Neen er bestaat een pers, die, zij het misschien onbewust, den bodem ontvankelijk maakt voor het zaad van het socialisme, zij is verbonden met de onzedelijke wetenschappelijke en novellistische literatuur, vormt een kweekplaats van ongeloof en zedeloosheid en waar deze gehuisd hebben, woekert de plant van het socialisme welig en gifblazend voort.

Maar één ding kan hier helpen, namelijk de terugwinning der verleide en verloren volksklassen door eene daadwerkelijke zedelijke pers, die ook de schaduwzijden der tegenwoordige maatschappij openlijk erkent; en deze zedelijke kracht zal de pers slechts zoolang bezitten als zij in het licht der christelijke wereldbeschouwing werkt. En hoe verzoenead kan zij hier werken, hoe kan ook hier weer het Evangelie een onuitputtelijke bron worden, waaraan zich telkens nieuwe gedachten laten ontleenen, die tot steenen worden om maatschappij en staat op te bouwen.

Wanneer in een volk nog een krachtig christelijk zedelijk bewustzijn leeft, dan zal het ontegenzeggelijk ook de smetstof van het socialisme en der gelijkmakende democratie wederstaan; dan zal zijn lichaam gehard zijn tegen deze afbrekende machten.

Neen, Gode zij dank, ons volk is nog niet zoo ontzenuwd door den woelzieken arbeid der onzedelijke pers, dat het niet naar de stem der rede en der zedelijkheid zou willen luisteren. Wat wij vroeger de pers reeds toeriepen, dat doen wij ook hier: Op het volk af!

Misschien is deze zijde van de opbouwende kracht der zedelijke, christelijke pers de werkzaamste; want gewoonlijk kan men wel zeggen, is de ontevredenheid der lagere volksklassen met den socialen toestand de bodem, waarop het zedelijk nihilisme voortwoekert, en hier bovenal moet met daadzakelijke woorden worden ingegrepen, het verleide volk door kultuur-historische, sociaal-politieke, enz. opstellen de oogen geopend en aangetoond, waarheen het »socialistische evangelie” en zijne apostelen het heenvoeren.

En hoe dit geschieden moet? Welnu, eerstens kunnen we hier dezelfde voorstellen herhalen, die vroeger gedaan werden. De christelijke universele volksbibliotheek kan door volkshuishoudkundige opstellen zeer voorlichtend werken. Waarheidgetrouwe vlugschriften bij duizenden onder de arbeiders verspreid, zullen altijd velen de oogen openen en dat is reeds veel gewonnen; want even als de in het water geworpen steen,

zoo doet ook een enkel mensch steeds grotere kringen in zijne beschouwing deelen en een zandkorreltje, dat aan het rollen is, kan eene groote massa worden, waaraan de beweging zich meedeelt.

Maar deze beide middelen zijn hier niet voldoende, voor den opbouwenden arbeid der christelijke pers moet er nog een derde werktuig bijkomen, en dat is het gewichtigste, te meer omdat het zeer geschikt is, om aan de tot nu toe door ons aan pers en litteratuur gestelde eischen te voldoen.

Wij bedoelen de dagbladpers!

Onze tijd is een snellevende tijd, ja men kan zeggen, dat er tegenwoordig in denzelfden tijd meer wordt geleefd dan vroeger, omdat wegen en middelen van verkeer zoo buitengewoon verbeterd zijn, dat zij de wederkerige werking niet alleen van bijzondere personen, maar óók die der volkeren zeer bespoedigen. Wat gisteren in Amerika gebeurde, weten wij heden en wereldschokkende gebeurtenissen in ons eigen vaderland, doorvliegen als een bliksemstraal in hetzelfde oogenblik alle oorden. Daardoor en door de hierboven beschreven veellezerij is het zeer verklaarbaar, dat men tegenwoordig niet meer met wekelijks verschijnende couranten tevreden is. Iedereen wenscht dagelijks zijn courant te lezen om op de hoogte te zijn. Moge dit al tot ons moderne beschaafde leven behoren, ja zelfs noodzakelijk zijn, het is natuurlijk ook al weer in het ziekelijke ontaard, want ziekelijk moet het in ieder geval genoemd worden, wanneer sommige couranten dagelijks meermalen verschijnen. Hier houdt het gezonde op! — maar menig burger zit 's morgens en 's avonds verscholen achter zijn krant en neemt met gretigheid de daarin vervatte wijsheid in zich op; natuurlijk gaat het meestal het eene oor in en het andere weer uit, wanneer het er nog ingaat. Het spreekt vanzelf dat zoo iets geestdoodend moet werken.

Maar eene dagelijks verschijnende courant is eene behoefte en wel voor alle standen: ook de arbeider, die zich gedurende den dag heeft afgesloofd, wil 's avonds zijn uitspanningsuurtje en zijn courant hebben en dit moest hem niet onthouden worden.

Hier werkt de loochenende macht met alle kracht en met koortsachtige bedrijvigheid. Zij, die de roem opbouwend te werken kan en moet hebben, doet zij ook alzo?

Wij moeten haar helaas een beschuldigend neen! toeroepen. De dragers der zedelijke macht loopen nu eenmaal gevaar, zich gemoedelijk neer te zetten, de handen in den schoot te leggen en te denken: »ik vertegenwoordig eene heerlijke en schoone zaak, waarop de lieve God niet anders dan welgevallig kan neerzien, het is immers voor Hem zelf en Zijn Rijk, dus laat ik Hem maar zorgen, dan zal alles wel terecht komen.» Deze in christelijke kringen helaas maar al te zeer verspreide fout is de oorzaak dat er tot nu toe zoo weinig gedaan werd; men heeft enkel in het vertrouwen op de goede zaak inderdaad bijna niets uitgevoerd, zijn licht onder de korenmaat geplaatst en mogelijk in verblinding over de lagere volksklassen en hare ontevredenheid den neus opgetrokken, en als men hier en daar wakker begon te worden en aan het werk wilde gaan, werden dergelijke ondernemingen dikwijls ook van positieve zijde met wantrouwen begroet. Neen, wij zijn geene willooze schepselen, die als in een marionetten-theater op het trekken aan den draad door de hand van den vertooner wachten, om te dansen en te springen. — Met vrijen wil en zedelijk bewustzijn toegerust, zijn wij in de wereld veel meer op eigen voeten gesteld en hebben een talent ontvangen om te beheeren, dat alleen bij ernstigen arbeid rente kan afwerpen.

Wij verlangen derhalve eene dagbladpers, die geheel in dienst der zedelijke macht staat. Maar hebben wij die dan niet? Ja, maar daarbij scheidt het volk zich in afzonderlijke kringen en nu is het iederen kring niet doenlijk eene courant op te richten en in stand te houden. Vele christelijke bladen zijn bladen voor een bepaalden stand of voor een bepaald kerkgenootschap en dit is niet voldoende! Ziet gij dan niet waar bovenal de ontevredenheid haar mokkend lied zingt, waar de zedeloze pers voornamelijk overwinningen behaalt en ziet ge dan niet hoe zich daar de donkere onweerswolk samen-

pakt, steeds donkerder, steeds dreigender? Zijt gij blind, die zoo zorgeloos op zachte kussens zit?

De gedachte van een goedkoop dagblad in christelijken geest is reeds door menig-een op het tapijt gebracht. Wij zouden haar echter niet weer voor een bepaalden kring willen afpassen; al moet zij ook in de eerste plaats de belangen der arbeidende lagere standen behartigen, zoo schijnt het toch niet goed en doelmatig haar alleen voor dezen te bestemmen. Deze courant moet meer voor allen zijn, die haar lezen willen, zonder aanzien van den stand; want dit alleen moet reeds een verzoenend karakter hebben, wanneer de arbeider ziet, dat hij door één band met alle leden des volks verbonden is, namelijk door het bewustzijn van het christelijk geloof en van de zedenwet. Het is niet goed het afzonderen van zekere kringen bij het volk op deze wijze te bevorderen en dit reeds door den naam aan te duiden, als of er inderdaad zulk eene groote kloof bestaat tusschen de lageren en de hoogereren. Het lastigste is ook hier weer de geldkwes-tie. Deze courant moet zoo goedkoop mogelijk geleverd worden, goedkooper dan de goedkoopste courant uit het kamp der tegenstanders; want dan zal zij wel spoedig hare lezers vinden. Feitelijk is het namelijk zoo, dat velen de courant houden, die hun bij den minsten prijs het meest brengt; en dat kan men hun niet terstond kwalijk nemen.

Overigens moet hier zoo als over het algemeen bij alle vragen, waaraan deze regels gewijd zijn, daarop gewezen worden, hoe ontzaglijk veel men van de vijanden leeren kan, en dat de vertegenwoordigers der afbrekende pers en macht gewoonlijk veel slimmer zijn dan die der opbouwende. Wanneer wij dus nu de vraag behandelen betreffende de uitgave der bedoelde goedkoop dagbladen, willen wij eerst aan onze tegenpartij vragen, hoe zij het aangelegd heeft om zich bij het volk in te dringen. Ik denk daarbij aan de wijze waarop het is toegegaan bij de oprichting van een dagblad in een groote stad, en waarmede de oprichters het door hen beoogde doel hebben bereikt.

Eenige jaren geleden stichtte een rijk man op speculatie, wanneer ik mij niet vergis, een weekblad, dat den bewoners der hoofdstad eenigen tijd kosteloos thuis gezonden werd. Nadat de menschen eenigszins aan het blad gewend waren werd op schuchtere wijze om de gewone expeditiekosten gevraagd, en nu ging de courant langzamerhand in eene dagelijks verschijnende over, wel werd zij daarbij telkens iets duurder maar het bleef ten slotte op een altijd nog billijken prijs staan, wist zich te schikken naar de beschouwingen en eischen der stedelingen en smaakte weldra de voldoening hare abonné's bij tienduizenden te tellen, te meer daar zij als hare richting partijloosheid proclameerde, maar waarbij door onzedelijke annonces, enz. spoedig bleek, wat zij was. Vele goedgezinden lezen haar, want zij is goedkoop en brengt allerlei, wat anderen niet hebben. Zoo gaat het in zijn werk.

Maar kunnen wij hiervan niet leeren? Het is voorzeker niet te vereenigen met onze Christelijk zedelijke beginselen, geheel en al zoo te handelen, maar — »onderzoek alle dingen en behoudt het goede!» Het goede echter, dat wij hier moesten behouden schijnt de aanvankelijke kosteloosheid der courant te zijn en van dit idee kan zich ook de zedelijke pers meester maken. Wij zullen een positieven voorslag doen.

Er worde een dagblad opgericht rijk van inhoud, dat beslist het doel beoogt, zich in dienst der opbouwende macht te stellen, dat dus het beginsel der zedelijke wereldorde huldigt, zooals dit in het positieve christendom is uitgesproken. Deze courant zij bestemd voor alle standen, maar moet in de eerste plaats dien der arbeiders gewijd zijn en dezen van den loop der wereldsche dingen in kennis stellen. Met opgave van dit te voren vastgesteld programma worde de courant eenigen tijd om niet uitgegeven en voornamelijk in arbeiderskringen een tijd lang dagelijks bij duizenden verdeeld. Van te voren dient ook gezegd te worden, dat het blad na dien tijd tegen een zoo laag mogelijk gestelden prijs zal geleverd worden.

Het is voor alle dingen wel noodig dat de menschen eenigen tijd lang bij eigen onder-

vinging de pers leeren kennen, waarvan zij anders alleen door bemiddeling der afbrekende krachten vernemen, hoe verwerpelijk zij is, hoe zij er naar tracht de duistere middeleeuwen terug te roepen, dat zij geen hart voor het lagere volk en zijne behoeften heeft, dat heerschappij van adel en priesterdom haar doel is en dergelijke schaamteloze leugens meer. Zou niet eigen aanschouwing en het gezonde menschenverstand, dat in ons volk zetelt, dezen leugengeest spoedig ontmaskerd hebben en dan, wanneer het uit eigen ondervinding kan oordeelen, zich ook van hem afwenden? Kort en goed, op deze wijze ingevoerd zou de nieuwe courant ongetwijfeld een groot succes hebben, aangenomen altijd, dat zij twee voordeelen in zich vereenigt, eerstens dat zij het volk veel en iets degelijks brengt en ten tweede, dat zij minstens niet duurder is dan de goedkoopste kraant der tegenpartij.

Zeer zeker komt de vraag te pas, welke politieke richting zou zulk een blad moeten hebben?

Kleurloos kan zulk een blad niet zijn!

Ons antwoord luidt: Geef plaats aan zoodanige politieke beschouwingen, waarin het Christendom als het fundament van Staat en huisgezin beschouwd wordt.

Voorts beschouwe men de politiek als een onderdeel, niet als hoofdzaak. Waarom worden in vele christelijke huisgezinnen bladen gelezen van een politieke kleur, waartoe men niet behoort? Waarom leest men bladen, waarin kandidaten aanbevolen worden, die men zeker niet stemmen zal?

Is het niet, omdat de christelijke bladen achteraan komen en daardoor de concurrentie niet kunnen volhouden.

Wie zal de uitgave van zulk een blad betalen en mogelijk maken?

Zij hebben dat te doen, die het volk liefhebben en het voor zedelijken ondergang wenschen te behoeden. Sommen worden geofferd voor kerstening der heidenlanden en lijdelijk zouden wij aanzien, dat ons volk ontkerstend wordt?

Op het volk af! Nog is het niet te laat, doch de nood dringt.

De Christenen hebben toe te zien en met

meer inspanning van krachten gebruik te maken van de propagandamiddelen, die de pers aanbiedt.

Wij zijn aan het slot en willen afscheid nemen van den lezer, terwijl wij nogmaals op de groote beteekenis van het geheele vraagstuk wijzen.

„De godsdienst moet voor het volk behouden blijven.” Dat is de leus van onzen tijd geworden en het bevat inderdaad de grondslagen van alle gezond staats-socialisme; zonder dezen bouwt hij op zand, en alle bloesems, die hij kweekt, zullen niets dan voorbijgaande schoone verschijningen zijn, waarvan geene vruchten komen, omdat de ondergrond ontbreekt, die ze met krachtig voedsel verzorgt. De christelijke positieve wereldbeschouwing is het aardrijk en daarin alleen kan de boom van het maatschappelijke en staatsleven krachtige wortels slaan; is hij ondermijnd, dan valt de boom bij den eersten stoot van den huilenden wind. Maar deze grondslag kent geen wet en geen dwang, want zij is van zedelijken aard en gevestigd in de overtuiging van het individu. Hier helpt alleen het dringend gesproken en geschreven woord der levende krachtgevende wereldbeschouwing van het christelijk geloof. Daarom nog eenmaal: Op het volk af, gij christelijke pers! Wek de zedelijkheid op, versterk het geloof, maak den grond van het volksleven ontvankelijk — en gij hebt den grondslag gelegd van het gezonde maatschappelijke en staatsleven, waarnaar ons volk vurig verlangt en waarin het een leven van geluk en vrede kan leiden, zoover dit in menschelijke omstandigheden mogelijk is.

De tijd is ernstig en zijne gevaren zijn groot, honderdvoudig zijn de gaven en honderdvoudig de daaruit voortgekomen eischen. De pers, de litteratuur heeft een zeer ernstige taak, zij heeft eene verbazende macht maar daardoor ook eene reusachtige verantwoordelijkheid in ons volksleven verkregen.

Een opbouwend en een afbrekend beginsel schrijden door de wereld; de voetsporen van het eene zijn zegen en leven, bloeiende graanvelden en lachende weiden, die van het andere zijn zedelijke ellende en dood, vertrapte velden en rookende dorpen.

Wiens oog rust met welgevallen op het tooneel der verwoesting? Welnu dan, stel u in dienst van het opbouwend beginsel; vernietig de onzedelijke romans en geef in plaats daarvan stevige huismanskost; vernietig den nevel van materialistische wetenschappelijkheid, zet op zijne plaats het licht der waarheid en openbaar de harmonie tusschen gelooven en weten; vernietig den

leugengeest der socialistische leerstellingen, predik de overheid, die door God gesteld is en het echte socialisme der christelijke liefde en gij zult opbouwend medewerken aan het geestelijk leven van het individu, aan het gemeenschappelijk leven van het huisgezin, aan het maatschappelijk leven van den staat!
Grijpt dan de koe bij de horens!

